

ЕФЕКТИВНІСТЬ УМОВ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

У статті розглядаються окремі аспекти адаптації першокурсників ВНЗ засобами педагогічного краєзнавства. Автор демонструє інтегративні напрямки впровадження у навчальну та позанавчальну діяльність студентів краєзнавчої складової освіти.

Ключові слова: навчальна діяльність першокурсника, адаптація, соціалізація, педагогічне краєзнавство.

В статье рассматриваются отдельные аспекты адаптации первокурсников ВУЗ средствами педагогического краеведения. Автор демонстрирует интегративные направления внедрения в учебную и внеучебную деятельность студентов краеведческую составимую образования.

Ключевые слова: учебная деятельность первокурсников, адаптация, социализация, педагогическое краеведение.

The article is about some aspects of high institution freshmen adaptation of by means of pedagogical local studies. The integrative ways of introducing local studies component of education into curriculum and extracurricular activities of students.

Keywords: freshmen educational.

У часи розвитку Української державності соціальні зміни, що характеризують сучасне життя, змушують особистість переглядати свої життєві позиції і змінюватися, адаптуючись до нових умов життєдіяльності. Найперше, це стосується студентської молоді, яка повинна пристосуватися до умов конкретного вищого навчального закладу, адже розвиток особистості студента в процесі адаптації до умов навчання у вищих навчальних закладах викликає зміну інтересів, поглядів, ціннісних орієнтацій, життєвих планів, ідеалів, домінуючих мотивів. В цих умовах існує ряд причин, які актуалізують розробку проблем адаптації та соціалізації особистості: модернізація національної освітньої системи з урахуванням європейського досвіду; зміцнення статусу дитинства у суспільстві та залучення особистості до суспільних інституцій; необхідність поступового пристосування дітей до нових для них соціальних

умов життєдіяльності, набуття соціально-емоційної рівноваги завдяки впровадженню краєзнавчого матеріалу у підготовку першокурсника, майбутнього вчителя та стійкості до впливу змінних умов соціуму, які готують та формують повноцінну особистість.

Питанню адаптації студентів ВНЗ до умов навчання у сучасних дослідженнях приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Т. Алексєєвої, М. Дворяшина, А. Колесова, Л. Литвинової, А. Малевич, В.Скрипник, І. Соколової та ін. Аспекти впливу педагогічного краєзнавства на адаптацію та, як наслідок, якісну підготовку майбутнього педагога має висвітлення у дослідженнях Т. Бондаренко, Г. Гуменюк, В. Матіяш, Н.Побірченко, Л. Семеновської, та ін.

Вони аргументовано доводять, що освіта повинна бути змістовно-адекватною новим соціалізаційним впливам для успішної підготовки майбутніх учителів та своїми методиками роботи, підтримувати інноваційний формат розвитку суспільства. Але практично не розробленими залишаються питання адаптації дитини, зокрема, на перших курсах навчання у вищих навчальних закладах засобами педагогічного краєзнавства. Хоча вища школа має можливості, засоби і ресурси впливу на осіб даної вікової категорії.

Метою статті є аналіз можливостей педагогічного краєзнавства для адаптації першокурсників у вищій школі.

Людина – істота суспільна, тому вона перебуває в постійному русі, вдосконаленні, що неможливо зробити самотійно. Зрозуміло, що на різних етапах життя людина потрапляє в різні колективи, де має рахуватися з думками інших його членів. Прикметно, що поява перших колективів у житті людини пов'язана саме з її освітнім зростанням: дошкільна установа ^ школа ^ середній спеціальний чи вищий навчальний заклад. Важливою ознакою всіх цих ланок є те, що людина була дитиною і залишається нею впродовж першого курсу навчання у ВНЗ.

У Законі України «Про охорону дитинства» у визначенні термінів подано, що дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), а дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття. Цей Закон визначає охорону

дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері [3].

У «Конвенції ООН з прав дитини» визначено дитину як людську істоту, що не досягла вісімнадцяти років. Саме тому проблема адаптації першокурсників до нових психолого-педагогічних умов навчання, які практично не мали аналогій у шкільний період, залишається однією з найважливіших проблем вищої школи.

Адаптація першокурсників відбувається в кількох «видимих» площинах, головними з яких є навчальна діяльність та позанавчальний час (переважно це гуртожиток чи виховні заходи). Навчальна діяльність для першокурсника більшою мірою перебуває в полі зору порівняння, аніж позанавчальна. Це зумовлено, насамперед, тим, що до студента ставлять набагато вищі вимоги, ніж до старшокласника, а тому сам студент і викладачі часто стають свідками академічної успішності (для студента – порівняно зі школою, для викладачів – порівняно зі старшими курсами), поганого самопочуття, зниження багатьох психологічних та фізіологічних показників, підвищення захворюваності. До цього всього додається, можливо, й непомітна на перший погляд боротьба за лідерство у групі чи на факультеті. Таким чином, на педагогічний колектив лягає відповідальне завдання – своїми діями виробити у першокурсників єдину професійну орієнтацію, що дозволить усіх студентів без винятку включити у навчально-виховний процес, забезпечивши їм неперервність освіти та наступність розвитку особистісних якостей. Прихованим залишається психологічний бік проблеми.

Психологічна адаптація дитини розуміється як один із провідних чинників і як необхідна умова соціалізації, характеризуючи її як процес входження у нові соціальні ситуації та процес формування у неї певного ставлення до суспільного оточення.

Соціалізація – це багатосторонній процес і як результат – включення індивіда в соціальні відносини, що здійснюється через засвоєння ним

соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності. Соціалізацію дитини можна розглядати як багатоступеневий процес адаптації, розвитку особистості й відмови від наївних дитячих уявлень [5, с.135].

Власне психологічна адаптація студентів у навчальний процес у ВНЗ включає цілий ряд аспектів, які можуть виникнути у студентів на початковому етапі навчання. Можна чітко виокремити три головних аспекти адаптації першокурсника:

1) *дидактичний*, пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, яка відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу. Ця новизна і пов'язані з нею труднощі створюють свого роду дидактичний бар'єр, який необхідно подолати. Головними труднощами цього аспекту є зростання обсягу та складності навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час та інше;

2) *професійний*, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, поступове набуття професійних умінь і навичок;

3) *соціально-психологічний*, пов'язаний із труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтримці студентом певного соціального статусу в новому колективі і та ін. Соціально-психологічна адаптація нерідко ускладнює дидактичну, оскільки вимагає переключення уваги з навчання на спілкування.

Безперечно, першокурсники самі усвідомлюють складність адаптаційного періоду, кожен намагається індивідуально вирішити цю проблему. Проте досить часто можна спостерегти, що студенти майже на семестр замикаються в собі через ряд причин (соціальний статус родини; нижча загальноосвітня підготовка учнів сільських шкіл порівняно з міськими, особливо коли це стосується іноземної мови; так званий мовний бар'єр між молоддю тощо.). Як ми вже зазначали, адаптація є багатоаспектним психолого-педагогічним явищем. У будь-якому разі вона носить індивідуальний характер. З цього приводу Б. М. Коган виокремлював такі види адаптації: 1) внутрішня адаптація (повне внутрішнє пристосування індивіда до норм, звичаїв, поглядів поведінки

суспільства); 2) зовнішня адаптація (приспособування формальне); 3) справжня адаптація (успішне приспособування за рахунок зміни особистості (вона може бути активною – в результаті самостійної та свідомої праці, пасивною – в результаті зміни відносин за рахунок позитивних факторів із зовні); 4) псевдоадаптація (зміна відносин у результаті сприятливих життєвих ситуацій) [4, с.96]. В ідеалі, коли першокурсник адаптувався по-справжньому, проте реальність демонструє далеку від ідеальної картину.

Докладніше зупинимося на адаптації першокурсників у процесі навчальної діяльності, зокрема на дидактичному аспекті адаптації, тому що навчання є основою діяльності студента, а успішність у навчанні – одним з головних критеріїв його адаптованості.

Студенти перших курсів, набуваючи статусу самостійних дорослих людей, залишаються у своїй більшості за віком, психологією, розвитком, світоглядом і життєвим досвідом близькими до учнів старших класів середньої школи. Тому навчально-виховна робота на першому курсі має проводитися з урахуванням вікових особливостей студентів, рівня їх підготовки, а також специфіки ВНЗ або факультету. Першокурсник отримує майже повністю новий набір навчальних дисциплін, вивчати які потрібно не тільки за одним, підручником, але й за конспектами, додатковою літературою, інформацією, розміщеною в мережі Інтернет. Студент, не навчений знаходити, встановлювати міжпредметні зв'язки, затрачає на підготовку до заняття набагато більше часу, аніж той, у кого вироблена елементарна здатність аналізувати і класифікувати.

Найбільш загальним законом навчання є закон відповідності шкільної освіти рівню досягнутого наукового розвитку людства в сукупності всіх галузей знань [2, с.140].

Навчання у ВНЗ має ряд суттєвих відмінностей порівняно зі шкільним і багато в чому специфічне за своєю методикою. Тому не всі вміння і навички навчальної роботи, засвоєні у школі, можуть бути застосовані в системі вишівського навчання, тому і потребують корекції і вдосконалення. Більше того, деякі шкільні стереотипи навчальної діяльності не підходять до навчання

у ВНЗ і в деяких випадках є для нього перешкодою.

Не менш вагому роль відіграє і матеріал, який необхідно опанувати першокурснику. Однак новий матеріал у поєднанні з новими методами і прийомами може загнати студента у глухий кут. Тому, на нашу думку, перші кроки у ВНЗ для вироблення чіткої професійної орієнтації студент має зробити через уже добре знайомий ним матеріал, який у багатьох випадках у школі не сприймається за дидактичний, проте користь від якого при переході від однієї системи навчання до іншої вагома. Таким матеріалом виступають знання першокурсника про свою малу батьківщину, освітні традиції, адже саме вони допомагають йому подолати і дидактичний, і соціальний, і мовний бар'єри. Студент вивищується над іншими вже тим, що про когось чи щось із його населеного пункту знає тільки він, а тому намагається зробити своє повідомлення насиченим на факти, цікавим, до того ж у багатьох випадках спостерігаємо проведення паралелей з іншими персоналіями чи регіонами.

Педагогічне краєзнавство у навчальному процесі першокурсника набуває великої глибини і усвідомлення, що впливає на стійкість і послідовність дій молоді людини, спрямованих на перетворення безпосереднього середовища її життя та навчання.

У своєму дослідженні Л. Семеновська виділяє три рівні включення педагогічного краєзнавства у навчально-виховний процес університету. Перший рівень передбачає одержання студентами теоретичних відомостей від викладача, з навчальних посібників та через засоби масової інформації. Другий – забезпечує самостійне набуття знань, що створює умови для більш активної пізнавальної роботи. Джерелами таких знань можуть бути науково-популярна й наукова література, публікації у періодичних виданнях, матеріали музеїв, ресурси Інтернету. Третій рівень – опанування краєзнавчих відомостей у ході поглибленого дослідницького пошуку, що становить науковий інтерес. У реальному процесі підготовки майбутніх учителів засобами педагогічного краєзнавства означені рівні краєзнавчої діяльності органічно пов'язані між собою і утворюють єдиний пізнавальний простір студентів [6, с.49].

Ці особливості має враховувати викладач, розробляючи програму

навчальної дисципліни, аби наповнити її, де це можливо, питаннями, для вирішення яких необхідною буде краєзнавча складова. Опиратися на краєзнавчі знання можна як під час аудиторних занять, так і в самостійній роботі. Так, наприклад, при вивченні історії України краєзнавчий матеріал допоможе конкретизувати особливості промислового, соціального, освітянського розвитку певного регіону. Освітянська складова буде присутньою і на заняттях з соціальної молодіжної політики, з української мови, з української літератури, зі вступу до спеціальності та ін. Звичайно, найбільшими можливостями для використання педагогічного краєзнавства володіє вступ до спеціальності, оскільки за своєю суттю і змістом поєднує в собі елементарний курс з узагальнюючою дисципліною. Він зорієнтований на те, щоб показати студенту всі переваги обраної професії. Опановуючи його, першокурсники отримують змогу провести паралель між нинішніми та колишніми педагогами, проаналізувати їхні методики, зрозуміти причини втрати престижу професії педагога й необхідності відродження української сільської школи.

Зазвичай, освітній процес у ВНЗ ґрунтується на краєзнавчій національній ідентифікації особистості. Існує два варіанти розвитку: визнати за національною належністю переважно соціально-культурне самовизначення особистості, не надаючи йому вирішального значення в особистісних та ділових взаємовідносинах; вважати національну зумовленість генетично родинно-кровним чинником, який жорстко програмує особистісні якості та в кінцевому підсумку - долю людини й народу. Очевидно перший варіант більш конструктивний і саме він мусить бути предметом виховних зусиль [1, с.248-251].

Сьогодні необхідно запровадити комплекс істотних змін у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, що передбачає пошук нових технологій, форм і методів підготовки майбутніх фахівців, які відзначатимуться творчою індивідуальністю, високим рівнем компетенції та вмінням самостійно здійснювати навчально-пізнавальну діяльність. Необхідно нове осмислення, пошуки ефективних напрямків організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на формування пізнавальної активності як

стійкого утворення особистості, що впливає на ставлення її до соціального досвіду у всіх сферах життєдіяльності.

Педагогічне краєзнавства в підготовці майбутніх учителів займає особливу роль, адже воно сприяє ефективній адаптації на першому році навчання, активізації громадської діяльності майбутніх фахівців, формуванню професійної компетентності майбутніх педагогів, професійних умінь і навичок, залученню до наукової, навчально-дослідної роботи, розвитку творчого мислення, вихованню патріотичних почуттів, любові до професії вчителя.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн..2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. - К.: Либідь, 2003. - 344с.
2. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар . - К. : Либідь, 2005.- 264 с.
3. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. - К.: ІМЦ «Дебати», 2003. - 412 с
4. Коган Б. М. Стресс и адаптация. - М.: Знание, 1980. - 96 с.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О.Л. Кононко. - К.: Освіта , 1998. - 256с.
6. Семеновська Л. А. Підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності засобами педагогічного краєзнавства / Л. А. Семеновська // Дидакал. - 2006. - № 4. - С. 49 - 52.